Milan Toman

O jednej iniciatíve tvorivého rozvíjania slovenskej a poľskej filozofickej reflexie

Об одной инициативе творческого развития словацкой и польской философской рефлексии

Zlatica Plašienková, Barbara Szotek (red.),
Filozofia: Z poľskej a slovenskej tvorby
Z twórczości słowackiej i polskiej,
ALL ACTA, Bratislava – Katowice 2007, ss. 192

V súčasnej dobe sa do rúk odbornej i laickej verejnosti dostáva nová filozofická publikácia s názvom *Filozofia: Z poľskej a slovenskej tvorby / Z twórczości słowackiej i polskiej*. Táto publikácia je unikátna už tým, že ide o prvú poľsko-slovenskú, konkrétne bratislavsko-katovickú spoločnú monografiu, ktorá vznikla ako prirodzený výsledok niekoľkoročnej spolupráce dvoch spriaznených inštitúcií: Katedry filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a Instytutu Filozofii Uniwersytetu Śląskiego v Katowicach.

Publikácia predstavuje reprezentatívny výber prednášok, ktoré realizovali pedagógovia spomínaných pracovísk počas vzájomných výmenných vedecko-pedagogických pobytov. Vďaka vybranej vzorke 15 príspevkov sa filozofickej i nefilozofickej obci ponúka možnosť zmapovania tendencií a oboznámenia sa s problematikou, ktorou sa dané pracoviská zaoberajú. Zaujímavosťou je, že v rámci medzinárodnej spolupráce sa pristúpilo k tomu, že príspevky slovenských autorov sú publikované v poľskom a príspevky poľských autorov v slovenskom jazyku. Autormi prekladov sú Bogusław Szubert a Zlatica Plašienková.

Príspevky sa tematicky členia do troch oblastí: prvá oblasť sa venuje dejinno-filozofickej problematike v svetovej i domácej (slovenskej i poľskej) filozofii (6 príspevkov); druhá oblasť zahŕňa príspevky, ktoré sa zameriavajú na epistemologicko-axiologickú problematiku (5 príspevkov) a tretia oblasť sa týka problémov filozofickej antropológie s dôrazom na aktuálny vzťah človeka a kultúry (4 príspevky).

Oblasť dejinno-filozofickú otvára príspevok M. Ziga, v ktorom zachytáva niektoré črty Rousseauovho „čestného ateistu“. Autor v ňom na základe opisu fiktívnej, ale predsa možnej postavy pána de Wolmar z diela Júlia alebo Nová Heloisa, výstižne zachytáva

ideové pozadie vtedajších myšlienkových pohybov. V centre záujmu stojí človek, ktorý pokladá – podobne ako Montaigne – seba samého za zdroj dobra a za najväčšiu blaženosť považuje spokojnosť so sebou samým.

Autor A. Noras v príspevku o histórii novokantovstva erudovane vykladá problematiku vzniku, klasifikácie a hľadania kritéria novokantovských škôl, čím súčasne uvádza čitateľa do protikladných interpretácií Kantovej filozofie.

Za obzvlášť zaujímavý možno považovať tiež príspevok B. Szotek, ktorý sa týka charakteristických čŕt poľskej „národnej filozofie“ z pohľadu poľských pozitivistov. Postupne sa v ňom odhaľujú niektoré z dominantných znakov poľskej filozofie, ako napríklad jej praktickosť, inklinácie k mesianizmu, či akcent na „cnostný“ občiansky charakter.

Štúdia s názvom Svätopluk Štúr a jeho pohľady na problém života pojednáva o niektorých vybraných aspektoch názorov tohto autora. Autorka E. Lalíková v nej objektívne poukazuje na veľkosť osobnosti Svätopluka Štúra a na základné črty jeho tvorby. Dotýka sa tiež nekritického prístupu S. Štúra k názorom T.G. Masaryka a B. Croceho, jeho inklináciám k romantizmu, kritike iracionalizmu i akejkoľvek forme „nerovnováhy“. Neopomína ani Štúrove polemiky s jeho súčasníkmi a myšlienkovými trendmi jeho doby, aby tak čo najadekvátnejšie vystopovala „ducha“ jedného z významných slovenských filozofov 20. storočia.

Za zaujímavý možno považovať aj príspevok P. Łaciaka o štatúte kategórií. Autor sa v ňom zaoberá analýzou otázky o pôvode kategórií. Do protikladu stavia dve vyhrotené pozície: pozíciu I. Kanta na jednej strane, ktorú podrobuje presvedčivej kritike z pozície subjektivizmu a formalizmu a na druhej strane pozíciu E. Husserla, u ktorého akcentuje rozmer eidetickej všeobecnosti a nevyhnutnosti.

E. Husserla sa týka aj nasledujúci príspevok D. Bębena. Ten si v ňom kladie za cieľ osvetliť pojem reálnosti v Husserlových Prolegomenách. Je očividné, že autor skvelo zúročil svoj prehľad v danej problematike a schopnosť vystihnúť podstatu problému a dôsledky tejto problematiky preniesol do oblasti metafyziky.

Druhú oblasť príspevkov tvoria texty z epistemologicko-axiologickej oblasti. Vzťahom filozofie a umenia, konkrétne epistemológie/etiky a literatúry, sa zaoberá slovenská filozofka a literátka E. Farkašová. Ústrednými témami tohto textu sú vzájomné presahy literatúry do filozofie (či už vo forme preberania literárnych žánrov, štýlov, foriem, etc.) a filozofie do literatúry (prenikanie filozofických reflexií do epických žánrov, tematizácia metafyzických či etických problémov, etc.). Rozšírením filozofie o literárny jazyk, o lingvistické prostriedky, o silu citu a fantázie alebo v neposlednom rade o morálne či epistemologické otázky sa uskutočňuje transformácia a priblíženie filozofie ľudskému životu.

Netreba opomenúť ani obsahom ojedinelý text J. Bańka o problematike

času a časovosti. Autor v ňom predstavuje svoju originálnu filozofickú koncepciu – recentivizmus. V centre záujmu stojí objektívne jestvujúce ja, ktoré existuje iba teraz (*recens*) a minulosť, prítomnosť i budúcnosť sú konštruované v závislosti od teraz. Filozofia recentivizmu nachádza nezastupiteľné miesto vo filozofických diskusiách, ktoré sa možno vystopovať už od počiatkov filozofického myslenia.

Príspevok K. Wieczorka pojednáva o pravde ako hodnote v kontexte troch významných koncepcií 20. Storočia. Konkrétne ide o pozície novokantovstva, ktorá poníma pravdu, *resp*. pravdivostné súdy ako hodnotové súdy; pragmatizmus, ktorý interpretuje pravdu ako niečo prakticky užitočné pre subjekt; a akcent sa kladie tiež na schelerovský existenciálny rozmer zodpovednosti za pravdu. V ponímaní M. Schelera vystupuje človek nielen ako tvorca a užívateľ, ale aj ako „pastier" pravdy.

Zaujímavý pohľad na problematiku obrazu v našej audiovizuálnej kultúre prezentuje vo svojom príspevku M. Marcelli. Svoju filozofickú reflexiu obrazu a jeho produkcie začína v Platónovom odmietavom postoji voči maliarom či básnikom ako pôvodcom napodobenín, javov a bezcenných nesúcien a končí analýzami simulacrov (napodobenín) v dielach postmodernistov. Veľmi vhodne tak poukázal na aktuálnosť a dlhovekosť antických inšpirácií aj v súčasných diskusiách.

Príspevok M. Szapuovej o autonómii a hodnotovej neutralite vedy pozostáva z dvoch častí: v prvej časti autorka vykresľuje „klasické" ponímanie vedy ako objektívneho, neutrálneho, ideálneho a autonómneho nástroja poznávania sveta, tak ako nám ho odovzdáva tradícia od novoveku, osvietenstva a novopozitivizmu. V druhej časti príspevku načrtáva autorka presvedčivú kritiku vedy z feministických pozícií. Pod vplyvom feministických štúdií sa narušil ideál „klasickej" vedy a začali sa čoraz viacej zohľadňovať kultúrne, spoločenské, politické faktory, rodovo-špecifické hodnoty a androcentrické vplyvy na proces, výsledky a využitie výskumu.

Čitateľ, ktorý sa zaujíma predovšetkým o témy, ktoré sa týkajú vzťahu človeka a kultúry, istotne načerpá veľa poznatkov z príspevkov poslednej časti tejto publikácie. Vzťahom človeka a techniky sa zaoberá A. Kiepas. V centre pozornosti stojí technika ako výtvor človeka, ktorá na jednej strane síce život uľahčuje, keď substituuje nedostatočné fyzické vybavenie človeka (ako tvrdí aj A. Gehlen), ale na druhej strane nedokonalá ovládateľnosť techniky napĺňa človeka pocitom bezmocnosti a zároveň redukuje racionalitu len na čisto inštrumentálnu záležitosť.

Filozoficky podnetnou je aj problematika človeka a jeho vzťahu k bolesti a utrpeniu, ktorej sa venuje príspevok Z. Plašienkovej. Autorka v ňom poukazuje na rozmer paradoxnosti bolesti a skúsenosti s ňou, tak ako ju reflektuje vo filozoficko-esejistickej tvorbe E. Farkašovej. Prichádza k záveru, že prostredníctvom reflexie skúsenosti s bolesťou môže človek dospieť k uvedomeniu si svojej ľudskosti

a postupne odhaliť, že táto skúsenosť nás síce nerobí „lepšími“ alebo „horšími“ ale určite nás robí „inými“.

Jednou z kľúčových tém etiky, antropológie a filozofie vo všeobecnosti je otázka o človeku a jeho prirodzenosti. Odpoveď z pozície etológie ponúka príspevok B. Szotek a M. Mruszcyk. Autorky znovunastoľujú otázku statusu človeka, pričom akcent kladú na zdôraznenie úlohy inštinktov s cieľom pretrvania druhu. Z tejto pozície podávajú aj silnú kritiku vzďaľovania sa človeka od prírody.

Vzťahom človeka a kultúry sa zaoberá príspevok A. Struzik. Predstavuje zaujímavé ponímanie človeka ako subjektu v audiovizuálnej kultúre, ktoré je prezentované prácami francúzskeho postmodernistu P. Virilia. U Virilia ako tvorcu dromológie (vedy o rýchlosti), „teoretika vojny“ či „kritika súčasných technológií“ autorka správne zdôrazňuje dva kľúčové aspekty: audiovizuálnosť ako dominantnú vlastnosť súčasnej kultúry a koncepciu „homo pyknolepticus“, ktorá vychádza z prepojenia človeka a jeho subjektívnej skúsenosti času.

Všetky príspevky spoločnej publikácie reprezentujú myšlienkové bohatstvo vybraných autorov poľskej a slovenskej, v tomto prípade teda katovickej a bratislavskej filozofickej tvorby. Na záver už nezostáva nič iné, ako vysloviť nádej, že v tejto sľubne sa rozvíjajúcej medzinárodnej spolupráci v oblasti filozofickej sa bude i naďalej pokračovať, že vzájomný dialóg sa stane ešte intenzívnejším a prínosnejším a že sa dočkáme aj ďalších spoločných publikácií.